

NÜKLEER MÜZAKERELERİN AMERİKA İÇİN ANLAMI

Amerika'nın İran'a uyguladığı zorlayıcı diplomasinin sonuç ürettiği ve bu anlamda başarılı olduğu düşünülebilir. Fakat bunu da abartmamak gerekir. Çünkü Amerika bu anlaşmayla kati bir sonuç üretmiş değil. İran'ın nükleer silah üretimi ihtimali ortadan kalkmış değil. Aslında Amerika sadece istediği ertelemeyi elde etmiş durumdadır.

Hasan B. YALÇIN

Anlaşmanın en kilit maddeleri, İran'ın nükleer enerji üretiminde kat ettiği yolu kesmek ve dondurmak üzerine inşa edilmiş. Buna göre, İran bazı alanlarda on yıllık, bazı alanlarda on beş yıllık ve diğer bazı alanlarda ise süresiz kısıtlamaları ve bu kısıtlamaların Birleşmiş Milletler Silah Denetçileri tarafından sıkı bir şekilde denetlenmesini kabul etti.

Nisan ayında İran ve P5 +1 ülkeleri arasında prensip kararlarının belirlendiği mutabakata varıldı. Nihai anlaşma için 30 Haziran son tarih olarak belirlendi. 15 Mayıs tarihinde de taraflar anlaşmaya son şeklini vermek için masaya oturacaklar. Anlaşma, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi ve Almanya ile İran arasında yapılsa da, aslında anlaşmanın bir tarafı İran ise diğer tarafı Amerika demek yanlış olmayacaktır. Diğer büyük güçlerin müzakere sürecinde oldukça etkin rolleri bulunmasına rağmen, uzlaşması gereken iki taraf, nihai olarak İran ile Amerika'ydı. Geline aşamada, bu iki tarafın bu ilkeler çerçevesinde bir anlaşmaya razı olduğu ortaya çıkıyor.

Mesele henüz tam açıklığa kavuşmuş ve tamamlanmış olmasa da, özellikle Amerikan tarafının anlaşmadan oldukça memnun olduğunu söylemek mümkündür. Bilindiği üzere, Amerika İran'ın nükleer enerji üretimine belki de İsrail'den sonra en fazla tepki veren ve bu çerçevede de uluslararası düzeni harekete geçiren taraftı. İran üzerine uzun süredir uygulanan ambargoların arkasında Amerikan iradesi ve denetlemesinin olduğu herkesçe bilinen bir gerçektir. Hatta Amerika'nın ambargoyu delmeye yönelik kurnazca çabalara oldukça sert tepkiler verdiğini de biliyoruz. Washington meseleyi

bu anlamda ciddiye alıyordu. Diğer taraftan Obama yönetiminin İsrail tarzı bir tavır sergilemediğini de biliyoruz. Netanyahu'nun daha sert, hatta askeri tedbirler alınması gerektiğine dair ısrarlı taleplerini, Obama yönetimi sürekli reddetti ve bu bağlamda Obama-Netanyahu ilişkisi ciddi gerilimlerden geçti.

Obama yönetimi, İran meselesine de diğer tüm uluslararası güvenlik meselelerine yaklaştığı gibi yaklaşmayı tercih etti. Bu çerçevede, İran'a yönelik askeri tehdit dilini ve/veya eylemini kullanmak yerine, son ana kadar ekonomik ve diplomatik araçları devrede tuttu. Uzun süre devam eden ambargolar, İran'da defalarca yaşanan devalüasyonlarla ekonomik krizlere dönüştü. Bir yandan ekonomik sıkıntılar yaşayan İran, diğer taraftan Ortadoğu coğrafyasında faturası ağır askeri angajmanlara dahil olmak mecburiyetinde kaldı. Bugün İran, özellikle Suriye ve Yemen'de fiili savaş yürütmekte ve bu savaşlarda ciddi bedeller ödemekte. Geldiğimiz noktada, İran bu durumun daha fazla sürdürülemez olduğunu, aslında bir şekilde kabul etmiş durumdadır. Tabi ki, bu uzlaşmayı İran tarafı kendince bir başarı olarak görecektir ve bunun bir zafer olduğu propagandasını yapacaktır. Fakat asıl itibarıyla İran dış ve güvenlik politikasındaki aşırı angajman tercihleri İran'ı gün

geçtikçe köşeye sıkıştırmış ve İran için pek fazla alternatif kalmamıştı.

Bu bakımdan, Amerika'nın İran'a uyguladığı zorlayıcı diplomasi sonucunda ürettiği ve bu anlamda başarılı olduğu düşünülebilir. Fakat bunu da abartmamak gerekir. Çünkü Amerika bu anlaşmayla kati bir sonuç üretmiş değil. İran'ın nükleer silah üretme ihtimali ortadan kalkmış değil. Aslında Amerika sadece istediği ertelemeyi elde etmiş durumdadır. Anlaşmanın en kilit maddeleri, İran'ın nükleer enerji üretiminde kat ettiği yolu kesmek ve

dondurmak üzerine inşa edilmiş. Buna göre, İran bazı alanlarda on yıllık, bazı alanlarda on beş yıllık ve diğer bazı alanlarda ise süresiz kısıtlamaları ve bu kısıtlamaların Birleşmiş Milletler Silah Denetçileri tarafından sıkı bir şekilde denetlenmesini kabul etti. İran uranyum zenginleştirmede yalnızca bir tesis bulundurabilecek ve bu tesis nükleer silah üretimine yetmeyecek kadar uranyum zenginleştirebilecek. Plutonyum zenginleştirme işine hiçbir zaman girmeyecek. Herşeyden önemlisi İran'ın zenginleştirilmiş uranyum miktarı, nükleer silah üretimi için bir yıl zaman alacak düzeye indirilecek. Bu düzeyin şimdilerde iki üç ay gibi kısa bir süre olduğu iddiası var. Her ne kadar abartılı bir tahmin olsa da, bu iddiaya göre İran iki veya üç ay içerisinde nükleer silah yapabilir. Ancak bu anlaşmayla İran bu süreyi bir

yıla çıkarmayı kabul etmiş oluyor. Bir yıl gibi bir süre içerisinde gizli yöntemlerle üretmeye kalktığına uluslararası kamuoyunun buna cevap verebileceği düşünülüyor. Fakat şunu akılda tutmak gerekir ki bu anlaşma, hâlihazırda nükleer enerji konusunda uzun yollar katetmiş ve özellikle işin teknolojisini elde etmiş olan İran'ın ilelebet durdurulabileceği anlamına gelmiyor. Zaten İranlılar da bu durumun farkında. İran'ın şu an ilgilenmesi gereken kriz alanları nükleer değil, konvansiyonel ve ekonomik olduğu için bu anlaşma, İran için stratejik önceliklerin değişmesinin bir sonucu bile olabilir.

Bu ve benzeri verilere bakılınca, bu anlaşmaya geçici bir ateşkes demek daha doğru olur. İran tarafı nefes almak ve başka cephelere dönmek zorundaydı. Amerikan tarafı için ise daha iyi bir plan ortaya

çıkana kadar en iyi seçenek buydu. Amerika engelleyemediği bir durumu ertelemekten memnun oldu.

Bu memnuniyetin samimi bir memnuniyet olduğunu düşünebiliriz. Özellikle uzman yorumlarına bakılırsa, Amerikalı uzmanların bu anlaşmada bu kadar iyi sonuçlar ürettilmesini bir sürpriz olarak gördükleri söylenebilir. Özellikle İran'ın bu derecede sıkı denetimler konusunda böylesi bir işbirliğine girmesini pek beklemiyorlardı.

Amerikalıların bu anlaşmayı ciddi anlamda istiyor oluşunun bir başka göstergesiye Amerikan Senatosu'ndan çıkan ve Obama Yönetimi'ni İran müzakerelerinde serbest bırakan karardır. Senato, 15 Mayıs için ilan edilen görüşmelerden hemen bir hafta önce, Obama'yı tam yetkili hale getiren kararı, Senato'da 98'e karşı bir oyla aldı. Bu da göstermektedir ki cumhuriyetçisi ve demokrasiyle tüm Senato, Nisan ayındaki ilkeler listesini önceki duruma tercih edilebilir bulmuş. Ayrıca bu kararın müzakereler öncesinde alınması, karşı tarafa Obama'nın tam yetkili olduğunu göstermek ve bu hassas süreçte iyi niyet beyan etmek için bir yoldur. Görünen o ki Amerika, Kongre kozunu alışılageldiği gibi saklama niyetinde değil. Bu tür durumlarda Amerika karşı tarafı zorlamak için Kongre'de reddedilme riskini hep açık tutar ve bu muğlaklıktan faydalanırdı. Amerika anlaşmayı istiyor olmalı ki işbirliğini mümkün kılacak bilgi eksikliklerini bertaraf etmeye çalışıyor ve karşı tarafa açık sinyal veriyor. Amerikan tarafı bu anlaşmayı bir fırsat olarak görüyor, ama ertelemenin çözüm olmadığını da herkes biliyor. ○

Yrd. Doç. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi

